

»Die Tat« iz Züricha kaže: »Tko voli književnost, uspostaviti će prijateljstvo s Kayserovom knjigom.«

Valja priznati, da su rezultati, do kojih je Kayser došao, vrlo zanimljivi i da književno djelo, bez sumnje, postoji i kao zaokružena jezična materija, odnosno kao razvijen i živ jezični organizam, ali da ono, po mojem mišljenju, nije ovisno samo o jeziku,

jer su brojni elementi izvan jezika, koji s jezikom podjednako daju fizionomiju i vrijednost svakom književnom djelu.

Neobično je zanimljiva bibliografija, jer donosi obilan popis stručnih knjiga i rasprava. Knjige su svrstane po problemima, pa to znatno olakšava orijentaciju. Nas dakako u toj bibliografiji nema.

Jakov Ivaštinović

IZ ŠKOLSKE PRAKSE

OBJAŠNJENJE TVORBE IMPERATIVA

Ne može se u gramatici sve objasniti strogo naučno, jer učenicima nije poznata komparativno-historijska gramatika. Razumljivo je, da se neke partije školske gramatike objašnjavaju praktički. Kad se što praktički objašnjava, onda to objašnjenje treba da bude zaista praktično, t. j. da je što preglednije, što lakše za učenje. I svaki stavak, svaki paragraf, na koji razlažemo cjelinu, treba da obuhvaća sve primjere, da je po mogućnosti bez »izuzetaka«. Kako su s toga gledišta uspjele objasniti tvorbu imperativa naše školske gramatike? Mislimo na predratnu Florschützovu gramatiku i na sadašnje (zagrebačku i beogradsku) gramatike.

Radi se u prvom redu o broju nastavaka. Prva spomenuta gramatika ima dva nastavka za imperativ: *-i* i *-j*; druga i treća imaju tri: *-i*, *-j*, *-ji*. Prva ima prednost pred drugim dvjema, jer pokazuje, da se tvorba imperativa može objasniti i sa dvije vrste nastavaka (*-ji* nije potrebno). Istina, prva je morala navesti u bilješci »izuzetak«. Zatim, potrebno je odrediti, koji glagoli imaju koji nastavak u imperativu. Prva i treća je to odredila: druga nije, što je svakako nepraktično, osjetljiv metodički nedostatak. Najzad, je li praktičnije poći od osnove prezentske ili od 3. l. pl. prezenta? Ili od 1. l. sg.?

Florschütz (4. izd., Zagreb 1940, § 107) polazi od 1. l. sg. prezenta i uzima dva nastavka: *-i*, *-j*. »Po 1. obrascu tvore imperativ glagoli s prezentom na *-em*, *-im* i oni glagoli s prezentom na *-jem*, kojima je prezentska osnova kon-

sonantska: *trés-i*, *dign-i*, *nos-i*, *melj-i* prez. *mel-jem*, *glod-i* prez. *glodem* od *glod-jem*. Po 2. obrascu na *-j* imaju imperativ glagoli na *-am* i oni glagoli s prezentom na *-jem*, kojima je prezentska osnova vokalna: *čuva-j*, *spava-j*, *pi-j* prez. *pi-jem*, *kupu-j* prez. *kupu-jem*. Bilješka (§ 114, 1). Izuzimlju se imperativi *broj*, *stoj* i t. d.« Iako polazi od prezentskih nastavaka, ipak se kod glagola na *-jem* osvrće na prezent-sku osnovu. Istina, time je izbjegao nastavku *-ji*, ali je dobio »izuzetak«. Osim toga glagoli s jednakim nastavkom u prezentu imaju različite imperativne nastavke: *mel-jem* : *melj-i* i *pi-jem* : *pi-j*. Glagoli na *-em* i *-im* zamjenjuju te prezentske nastavke sa *-i* u imperativu, dok glagoli na *-am* zamjenjuju samo *-m* sa *-j* (*trés-i* : *trés-em*, ali *čuva-j* : *čuv-am*), jer uzima, da je kod tih glagola nastavak *-am* : *čuv-am* i t. d.

Gramatika zagrebačkoga kolektiva (za više razrede, 2. izd., 1954, § 180) polazi od prezentske osnove, postavlja tri vrste imperativnih nastavaka (*-i*, *-j*, *-ji*), ali — kako je rečeno — ne određuje, koji glagoli imaju koji od ta tri nastavka, nego daje samo primjere za pojedini nastavak. A jer polazi od prezentske osnove, mora da spomene obje glasovne promjene: drugu palatalizaciju (sibilarizaciju): *reci*, *lezi* i jotovanje: *glodi* i (*glod-ji*), *meći* (*met-ji*).

Stevanovićeve gramatika (Beograd 1951, str. 207., § 286) polazi od 3. l. pl. prezenta i postavlja također tri vrste nastavaka (završetaka), pa kaže: »a) Nastavak *j* je kod glagola, koji se u 3. l. mn. završavaju na *ju* ili *je*, a ispred ovih završetaka imaju kratak slog: *biraj*, *kazuj*, *ku-*

pij, čekaj, stoj, napoj i t. d. — b) Ukoliko glagoli sa istim ovim završetkom ispred njega imaju dug samoglasnik, nastavak imperativa im je *-ji*: *gaji* (prema gaje), *bujji, paji, zataji* (prema zataje), *preprodaji* (prema preprodaju od preprodavati), *zadaji* (prema zadaju od zadavati). — v) A svi ostali glagoli, u kojima završnim samoglasnicima 3. l. mn. *u* i *e* neposredno prethodi bilo koji glas sem suglasnika *j* za oblik imperativa, imaju nastavak *i*: *tresi, ori, kreni, veži, nosi, drži*.^{*} Tu je nepotrebno davati «vuzetke», jer su svi glagoli obuhvaćeni pravilima. Samo, mora li se operirati sa tri nastavka? Nadalje, potrebno je bilo spomenuti drugu palatalizaciju i na tom mjestu, jer imamo i imperative: *peci, teci, reci, lezi, pomози* i dr., potrebno je bilo već i zbog onih: *ožezi, striži*, koji se govore: *ožeži, striži*. Najzad, bolje bi bilo reći u pravilu pod v): «prethodi bilo koji suglasnik sem *j*», jer ispred onoga *-u* ili *-e* i nije drugi glas osim suglasnika.

Pogledajmo sada, može li se objasniti tvorba imperativa još jednostavnije i jasnije. Analogno praktičnom objašnjavanju tvorbe glagolskog priloga trajnog: on se tvori, da 3. l. mn. prezenta dodajemo nastavak *-ći*, treba poći od istoga oblika i u praktičnom objašnjavanju tvorbe imperativa, kako je Stevanović pošao. Ali ne treba razlikovati 2 nastavka, pa ni baratati njima, u prezentu (*-ju, -je* i *-u, -e*). Dovoljno je reći, da se krajnji vokali 3. l. mn. prezenta *-u* ili *-e* zamjenjuju u imperativu sa *-i* kod svih glagola, koji pred tim *-u* ili *-e* nemaju *j*: *tres-i, griz-i, plet-i, krad-i, usp-i, greb-i, pec-i, žez-i, kun-i, otm-i, žanj-i, mr-i, melj-i, kren-i, skin-i, vid-i, bd-i, zr-i, bjež-i, trč-i, zvižd-i, nos-i, ber-i, vež-i*.

Kod glagola, koji ispred *-u* i *-e* imaju u prezentu *-j*, zamjenjuju također te vokale s *-i* u imperativu, ako je u prethodnom slogu dugouzlazni akcent: *báj-i, buj-i, gaj-i, blej-i, daj-i, predaj-i, izdaj-i, taj-i, uáj-i, zuj-i*. Svi ostali glagoli sa *-j* ispred *-u* i *-e* ne zamjenjuju te vokale u imperativu, t. j. nemaju u jednini nikakav nastavak (u množini dobivaju *-mo, -te*): *čúj, bij, dospíj, broj, goj, kroy, kopaj, brij, síj, kljúj, dáj, znáj, kuj, vojuj, daruj*.

Onim prvima treba dodati napomenu o drugoj palatalizaciji (*pec-i, lez-i*). Pravilo za gla-

gole sa *j* ispred *-u* i *-e* tako je strogo, da se s nestankom spomenutih uvjeta mijenja i tvorba: *gaj-i* (od gajiti), ali *goj* (od gojiti); zato od iste vrste glagola jedni imaju *-i*: *blej-i, buj-i, zuj-i...*, a drugi nemaju: *boj se, stoj*.

Polaženjem od krajnjih vokala u 3. l. mn. prezenta pri objašnjavanju tvorbe imperativa postaje suviše spominjanje jotovanja; postaju jasnije dublete imperativa glagola, kao što je u govorima *glodaj* (prez. *glodaju*) i *glodi* (prez. *glodu*) i sl. Tako imamo samo dva nastavka u imperativu: *-i* (*-imo, -ite*) ili *-(-mo, -te)*, a nije nam potreban treći nastavak (*-ji*).

Moglo bi se poći i od prezentske osnove. Onda bi se formuliralo pravilo za tvorbu imperativa (kao u Florschützta):

Imperativ se tvori tako, da stavimo na prezentsku osnovu a) nastavak *-i* (*-imo, -ite*) mjesto prezentskog nastavka *-em, -im*, kad je osnova na konsonant: *tres-i, uz-m-i, počn-i, bjež-i, skač-i, ber-i, diš-i, glod-i, melj-i, gaj-i, bruj-i*; samo nekoliko plagola s osnovom na *j*, pred kojima je *o*, nemaju *-i*: *bro-j, kro-j, stoj, boj se, znoj se*;

b) nastavak *-j* (*-jmo, -jte*), kad se osnova svršava na vokal: *ču-j, pi-j, bri-j, smi-j se, daru-j, ku-j, kupu-j; da-j, ima-j, zna-j, čuva-j, gloda-j* (u nekim govorima), *sluša-j*. Kod glagola s prezentom na *-am* potrebno je (već kod tvorbe prezenta) objasniti, da je kod glagola V. vrste 1. razr. osnova na *a-*, a nastavak je *-am*: *gledam = glědām* i t. d. To je objašnjenje prezenta tih glagola istina nenaučno, jer je — kako je poznato — historijski proces ovakav: *gleda-je-š, gledaeš, gladaaš = gledaš*. Ali, kad već prezent *praktički* objašnjavamo, onda je dopušteno poći u tom poslu od pretposljednjeg stadija.

Kod toga drugog objašnjavanja moglo bi se reći, da je i tu nastavak *-i* mjesto *-em* (*-am*), ali je iza vokala *i* postalo *j*. Kod oba objašnjavanja može se dakle izići nakraj s dvije vrste nastavaka: 1) *-i* i 2) — u prvom slučaju, a u drugom slučaju: 1) *-i* i 2) *-j*. U oba slučaja treba ponoviti drugu palatalizaciju velara (*reci, lezi*). Prvo je objašnjenje još jednostavnije.

Sreten Živković

ZAHVALA DAROVATELJIMA I
PRIZNANJE POVJERENICIMA »JEZIK«

U petoj godini postojanja našeg društva i poslije tri godišta »Jezika« ugodna je dužnost Upravnog odbora HFD-a, što se sa zahvalnošću može sjetiti svih prijatelja i darovatelja, svih onih, koji su savjetom, moralnom ili novčanom pomoći, šireći krug članova HFD-a i pretplatnika »Jezika«, pomogli radu društva i plemenitim ciljevima našeg časopisa.

Od 1951. do danas nekoliko je puta pomogao *Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu NRH* novčanim dotacijama za opće potrebe HFD-a, osobito za izradivanje pravopisa, i subvencijama za »Jezik«. Jednom je, prije dvije godine, i *Odjel za prosvjetu i kulturu NO grada Zagreba* dao dotaciju za izradbu pravopisa.

I pojedinci su novčano pomagali društvo: *Petar Milković* iz Splita darovao je g. 1954. i 1955. tri puta po 20.000 Din, *Franjo Petričević* iz Splita 1955. godine 8000 Din, *dr. Milovan Zoričić* prošle godine 1500, a ove godine 700 Din i po 10 pretplata za »Jezik«. Manje su svote darovali profesori *Kuzmić, Usmiani* i *Lupis-Uukić*.

Osim toga posebno ističemo povjerenike izvan Zagreba i iz Zagreba, koji su prošle školske godine našli više od 20 pretplatnika »Jezika«: *prof. I. Okičić*, direktor gimnazije u Slav. Požezi (252 pretplatnika), *prof. M. Pellarini*, gimn. u Vinkovcima (120), *prof. A. Mlinac*, Gimn. u Delnicama (112), *prof. S. Starešinić*, Učit. škola u Karlovcu (70), *prof. B. Novčić*, Gimn. u Šibeniku (54), *prof. S. Uinković*, VIII. osmog. škola u Zagrebu (50), *prof. K. Lazić*, Učit. škola u Puli (45), *prof. M. Stunković*, II. učit. škola u Zagrebu (45), *prof. M. Šicel*, X. gimn. u Zagrebu (45), *prof. Mandrašević*, IX. gimn. u Zagrebu (40), *NO kotara Uukovar* (32), *prof. M. Pauš*, I. uč. škola u Zagrebu (30), *NO kot. Otočac* (30), *UPŠ u Banjaluci* (29), *Gimnazija u Sinju* (26), *prof. K. Uučina-Skljarov*, Učit. škola u Petrinji (23). Svima njima Upravni odbor srdačno zahvaljuje i ističe ih radi ugledanja ostalim nastavnicima hrvatskoga ili srpskoga jezika, koji predaju taj predmet u višim razredima srednjih škola.

PODRUŽNICE, UČLANJIVANJE U
DRUŠTVO I PRETPLATA NA »JEZIK«

Osim središnjice HFD-a u Zagrebu (Filozofski fakultet, Slavonski institut, Trg maršala Tita 14) postoje zasada ove podružnice: 1. *Gospić* (tajnik: prof. D. Bišćan, Gimnazija), 2. *Karlovac* (tajnik: prof. S. Starešinić, Učit. škola), 3. *Pula* (tajnik: prof. Z. Vince, Naučna bibl.), 4. *Rijeka* (tajnik: prof. D. Keser, II. gimn.), 5. *Đakovo*. Na te adrese šalju pristupnice za članstvo i članarinu (120 Din za kalendarsku godinu) novi i stari članovi iz navedenih i okolnih mjesta. Stanovnici Zagreba i ostali učlanjaju se kod tajnika ili blagajnika (gornja zagrebačka adresa), a članarine šalju čekovnom uplatnicom (Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, ček. rač. 406-T-61).

Pretplate za »Jezik« šalju se samo na tekući račun »Školske knjige«, kako je navedeno u svakom broju »Jezika«.

MJESEČNA PREDAVANJA U HRVATSKOM
FILOLOŠKOM DRUŠTVU

Javljam našim članovima, da se svakog prvog četvrtka u mjesecu u 19 sati u X. dvorani Filozofskog fakulteta drže javna predavanja, kojima mogu prisustvovati svi članovi Društva. U studenom je održao predavanje dr. Josip Hamm (Slavistički kongresi i sastanak slavista u Beogradu), a u prosincu dr. Mate Hraste (O kanovačkom akcentu u Hrvatskoj). U siječnju će predavati dr. Josip Torbarina (Zoranićeve »Planine« u sklopu evropske pastorale), u veljači Ljerka Mužinić (Živi strani jezik u srednjoj školi), u ožujku dr. Fran Petrè (Od moderne do nadrealizma), u travnju dr. Petar Guberina (O radu Instituta za fonetiku) i u svibnju dr. Emil Štampar (Hrvatska nauka o književnosti poslije Oslobođenja).

Pozivaju se članovi, da prisustvuju tim predavanjima u što većem broju.

JEZIK, časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika. — Izdaje Hrvatsko filološko društvo u Zagrebu. — Uređuje uređivački odbor: *Josip Hamm, Mate Hraste, Ljudevit Jonke*. — Glavni i odgovorni urednik: *Ljudevit Jonke*. — Časopis izlazi svaka dva mjeseca.